

УДК 37.017.92

Т.М. Лесіна

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНІМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДЕЗАДАПТОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА ПІДЛІТКАМИ

У статті розкрито специфіку анімаційної діяльності, проаналізовано її соціально-педагогічну потужність у виховній роботі з дезадаптованими дітьми та молоддю.

Ключові слова: аніматор, анімаційна діяльність соціального педагога, інноваційна педагогічна технологія, просоціальна активність.

В статті раскрыта специфика анимационной деятельности, проанализированы ее социально-педагогическую мощьность в воспитательной работе с дезадаптированными детьми и молодежью.

Ключевые слова: аниматор, анимационная деятельность социального педагога, инновационная педагогическая технология, просоциальная активность.

Сучасна соціокультурна ситуація, яка склалася в Україні під впливом соціально-економічних та політичних перетворень, привела до інтенсивної зміни соціальних орієнтирів та пріоритетів, що у свою чергу неоднозначно відбивається на процесі становлення молоді. Підростає покоління є найбільш чутливим індикатором соціальних трансформацій, які часто супроводжуються такими явищами, як соціальна дезорієнтація, дезінтеграція та дезадаптація. Саме тому проблема соціальної дезадаптації дітей та молоді займає сьогодні ключову позицію у площині соціально-педагогічної науки та практики.

Різним аспектам соціально-педагогічної роботи з проблемою соціальної дезадаптації дітей та підлітків присвячено низку вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень (І. Зверева, О. Безпалько, А. Капська, Г. Лактіонова, І. Липський, Л. Мардахаєв, Ж. Петрочко). Найактуальнішою проблемою сьогодення вважається пошук нових ефективних технологій, методів, форм та засобів соціальної роботи, які б оптимізували процес соціальної адаптації особистості та сприяли гармонійному розвитку індивіда у суспільстві. До теперішнього часу ще не визнано єдиної універсальної технології у роботі з проблемою дитячої дезадаптації. Проте передовий зарубіжний досвід, зокрема, Франції, Швейцарії, Польщі, Росії у зазначеній

галузі свідчить про високу ефективність такого інноваційного напрямку соціально-педагогічної роботи, як анімаційна діяльність.

Мета статті – висвітлити сутність і потенціал анімаційної діяльності у системі соціально-педагогічної роботи з дезадаптованими дітьми та молоддю.

Перед тим, як проаналізувати своєрідність анімаційного підходу у роботі з дезадаптованими, звернемося до сутності ключових понять.

У довідкових джерелах дезадаптація визначається як "стан індивіда, за якого він виявляється неспроможним задовольнити власні потреби, самоствердитись і самореалізуватись прийнятним для даного середовища засобом" [4, с. 57].

Щодо соціальної дезадаптації дітей як одного з ключових понять соціальної педагогіки, то вона визначається науковцями як "порушення дітьми та підлітками норм моралі та права, асоціальні форми поведінки та деформація системи внутрішньої регуляції, референтних і ціннісних орієнтацій, соціальних настанов" [1, с. 64].

Відповідно до природи, характеру і ступеня вияву розрізняють патогенну, психічну й соціальну дезадаптацію дітей та підлітків. Соціально-педагогічна ж занедбаність як стадія дезадаптації характеризується такими соціальними проявами, як хуліганство, правопорушення, відчуженість від сім'ї, школи та ін. Якщо соціально-психологічна дезадаптація виявляється як порушення у сфері міжособистісної взаємодії, то для соціальної дезадаптації притаманною є соціальна непристосованість до вимог суспільства, що виявляється у невмінні або небажанні вибудувувати свою поведінку відповідно до соціальних норм. Як зазначають психологи, головною причиною дезадаптованої поведінки виступає сильна потреба особистості у включеності, належності до групи та посиленні почуття самоідентичності.

Необхідно зазначити, що важливішою складовою соціально-педагогічної підтримки дезадаптованої дитини є допомога та сприяння у становленні її особистості, визнання її унікальності, індивідуальності, розкриття й підтримка її актуальних та потенційних можливостей, створення умов для їхньої максимальної реалізації. Саме тому особливой значущості у роботі з такою категорією набуває здійснення допомоги, сприяння в успішній її інтеграції у соціальне середовище.

Психолого-педагогічний аналіз причинного поля соціальної дезадаптованості у дитячому та молодіжному середовищі дозволяє виокремити основні фактори розвитку цього явища. Ними виступають такі: незадоволеність дитини стосунками з оточуючими, брак уваги від батьків, близьких, нестача позитивних емоційних переживань, дефіцит соціально цінного спілкування і взаємодії з близькими, друзями, внаслідок чого дитина залишається поза сферою позитивного впливу важливих чинників

формування особистості та її соціалізації, низький рівень соціальної нормативності, що виявляється у порушенні соціальних норм, неадекватному реагуванні і є наслідком загальної неадаптованості дітей до оточуючого середовища.

Негативні соціальні умови впливають на індивіда, послаблюючи його адаптивні можливості й заважаючи особистісному розвитку. Але ж дезадаптація може бути також наслідком різкої зміни умов середовища, до якої людина виявилася неготовою [4, с. 58].

Отже, сьогодні нагальною стає потреба в упровадженні якісно нових технологій соціально-педагогічного стимулювання життєздатності особистості не лише з метою поліпшення процесу її соціальної адаптації, але й набуття нею властивостей активного творця власного життєвого шляху. Значний соціально-педагогічний потенціал у цьому плані становить анімаційна діяльність.

Зауважимо, що аналіз довідкових джерел дає підстави конкретизувати нове явище для вітчизняної соціально-педагогічної системи, яким є соціальна анімація, що у практичній площині реалізується соціальним педагогом як анімаційна діяльність. Отже, анімаційна діяльність (від фр. – "надихати, спонукати") – це напрям соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на реалізацію фахових дій з метою оздоровлення соціального клімату певного середовища, створення атмосфери креативності, допомоги людям адаптуватися до соціальних змін, сприяння їх інтеграції в соціокультурний простір, спонукання до взаємодії та порозуміння людей у групі.

Мета ж діяльності соціального педагога-аніматора – стимулювати, "надихати" особистість на саморозкриття, саморозвиток і самопомогу. Аніматор – це соціальний педагог, метою соціально-педагогічної діяльності якого є розвиток особистості або групи через стимулювання соціальної ініціативності й творчої активності засобами просоціальної діяльності [6].

Важливою особливістю соціальної анімації є те, що педагог-аніматор, поєднуючи формальну допомогу й неформальне лідерство, здійснює стимулюючий вплив на вихованця з метою його саморозкриття та самовдосконалення. В результаті такого впливу в анімаційній взаємодії створюються умови для формування соціально активної особистості, здатної до перетворення навколишньої дійсності й себе в ній.

Російський дослідник проблем анімації М. Ярошенко виокремлює адаптаційний потенціал соціокультурної анімації і представляє її як особливий вид соціально-культурної діяльності соціальних об'єднань та окремих індивідів, що базується на сучасних технологіях (соціальних, педагогічних, психологічних, культуротворчих та ін.), що забезпечує подолання соціального і культурного відчуження особистості та сприяє оптимізації її соціальної адаптації [5, с. 20].

Специфіка анімаційної діяльності в дитячому та молодіжному "проблемному" середовищі полягає в тому, що вона концентрується переважно на особистості, орієнтуючись на формування в неї самостійності й активності. Останні й виступають інструментами, які забезпечують повноцінне входження особистості у суспільство, її повноцінну соціалізацію.

Відтак у контексті роботи з дезадаптованою молоддю важко переоцінити вагомість соціальної анімації як інноваційного напрямку соціальної роботи. Анімація водночас представляється як метод перетворення соціальної дійсності і як форма соціоінженерії. У такому разі основне завдання соціального педагога – не тільки допомагати адаптуватися дитині до соціокультурного середовища, але й залучити особистість до соціальної творчості, розвинути такі риси, як новаторство, діловитість, ініціативність. Соціальний педагог-аніматор виступає як соціальний інженер, здатний змінювати і перетворювати існуючу соціокультурну дійсність, проводити її оздоровлення, педагогізацію, духовне збагачення, розвиток.

Досягнення вищезазначеного представляється можливим через розв'язання низки соціально-педагогічних завдань, як-от:

- підтримка самореалізації дитини за допомогою різних анімаційних технологій;
- розкриття індивідуальності дитини через включення її у широке коло різноманітної творчої діяльності;
- урахування особистісних інтересів і потреб дитини.

Узагальнення теоретичних джерел, вивчення продуктивного соціально-педагогічного досвіду доводять наступне: в результаті анімаційного впливу соціального педагога дезадаптована особистість залучається до соціально значущої діяльності, приходить до соціальної творчості, до розробки і запровадження проектів, що суттєво змінює ціннісні орієнтації і мотивацію її буття і життя оточуючих.

Сьогодні стає можливим розрізнати такі основні функції анімації:

- соціальна функція адаптації та інтеграції, реалізація якої забезпечує процес соціалізації особистості та її готовність до численних змін у суспільстві як на політико-економічному рівні, так і на культурному;
- рекреалогічна функція, пов'язана із дозвіллям та його організацією – завдяки добре підготовленій і організованій діяльності фахівців-аніматорів культурне дозвілля стає основою подальшого культурного, діяльнісного, практично спрямованого особистісного зростання відповідно до культурних запитів різних категорій молоді;
- навчально-виховна функція – анімація сприяє доповненню освіти, розвитку культурних і духовних потреб і інтересів;
- превентивна функція – анімація дозволяє передбачити та обмежити

девіації, соціальну дезадаптацію, допомагає в урегулюванні суспільного життя;

- критична функція – йдеться про можливості анімації в нормалізації, сприянні в установленні нових відносин між людьми і групами, в пошуку нового способу життя, більш якісного і змістовного; встановлює нове відношення до навколишнього матеріального і духовного світу; сприяє розвитку критичного мислення;

- культурна функція.

Необхідно зазначити, що зміст анімаційної діяльності з дезадаптантами складає робота зі змінення негативного ставлення оточуючого середовища до відчуженої особистості, діяльність із відновлення системи міжособистісних відносин особистості, формування адекватного саморозуміння, самосприйняття.

Особливий інтерес у даному аспекті представляє зарубіжний досвід соціальних педагогів-практиків Франції [6], Росії [2; 3; 5]. Так, російською дослідницею Л. Сайкіною було розроблено спеціальну програму корекції девіантної поведінки підлітків із використанням технологій анімації, в основу якої покладено ініціацію творчих потреб підлітків [3].

Таким чином, можна узагальнити, що основні напрямки анімаційної роботи пов'язані з подоланням особистісних тенденцій до соціальної дезінтеграції та дезадаптації, а саме:

- профілактика соціально-психологічних відхилень (загальна девіантна поведінка підлітків, наркоманія, суїцидальна поведінка тощо);

- реабілітація критичних станів особистості;

- допомога в творчій самореалізації особистості;

- зміцнення системи соціально-психологічних відносин особистості і групи;

- формування ситуацій розвитку особистості через діяльність;

- самовираження [5].

У сучасних роботах педагогів З. Друзь, Л. Литвинюка, О. Малихіної, Н. Малиновської, С. Огірка, Н. Постернак, І. Осадченко, О. Савченко, М. Шпак та психологів Ю. Машбиць, О. Митника, О. Онисюка, М. Теплякова проблема стимулювання активності особистості розглядається як системоутворюючий фактор її розвитку. Коли ж йдеться про дитину зі складнощами соціальної адаптації, то питання підвищення її просоціальної активності набуває особливого значення.

Проте необхідно зауважити, що питання активності особистості, особливо в контексті проблеми її соціальної адаптації, є одним із найбільш актуальних. Активність можна розуміти як ставлення особистості до умов життєдіяльності суспільства, що виявляється як у формі соціально цінної

творчої діяльності, так і у формі поведінки, яка відхиляється від соціальних норм.

У процесі анімаційної діяльності з дезадаптованими дітьми та підлітками головний акцент робиться на питаннях самоідентифікації, саморозкриття та творчої самореалізації особистості. Адже для повноцінної соціалізації особистості необхідно задіяння її активності у таких сферах, як комунікативна, діяльнісна та сфера самопізнання. Технологія соціальної анімації передбачає стимулювання входження індивіда у соціокультурне середовище через його просоціальну активність саме у цих сферах. Зазначимо також, що особливої потужності набуває анімаційна діяльність з девіантними дітьми та підлітками у процесі розробки та реалізації анімаційного проекту.

Як відомо, проектна діяльність ґрунтується на активній соціальній дії у вирішенні життєво значущої проблеми. Анімаційний проект є різновидом соціально-педагогічного проекту, що базується на принципі залучення до прямої активної участі у проектній діяльності безпосередньо самої цільової групи цього проекту, тобто так званий "проект із залученням до діяльності".

Сутність анімаційного соціально-педагогічного проекту полягає у стимулюванні та допомозі дезадаптованим дітям і підліткам організуватися, самоактивізуватися і реалізувати соціальний проект з метою задоволення культурних, соціальних, освітніх потреб або таких, які спрямовані на вирішення певних проблем у дитячому та молодіжному середовищі. Відтак анімаційним вважається соціальний або соціально-педагогічний проект, що розробляється і реалізується безпосередньо самими об'єктами соціальної роботи або соціально-педагогічної діяльності, котрі стають активними суб'єктами під час такої діяльності. Соціальний педагог-аніматор при цьому надихає, спонукає дітей до вияву їх соціальної ініціативності, виконуючи передусім роль наставника і помічника, який активізує діяльність цільової групи або певної особистості.

Дослідниця анімаційної діяльності у контексті системи виховних впливів на особистість дитини М. Петрова наголошує на важливості питання, пов'язаного зі стимулюванням проектної анімаційної творчості. Науковець підкреслює, що обов'язковими компонентами анімаційної діяльності виявляються анімаційні проекти (масштабні програми з підготовки анімаційних груп, організації соціальної реклами конкретних анімаційних програм тощо) та анімаційні програми (конкретні заходи, творчі справи), які можуть бути різноманітними за змістом і масштабністю [2, с. 93].

Не менш привабливим з точки зору продуктивності анімаційної діяльності є ініціювання фахівцями комплексу соціальних проектів, спрямованих на розвиток анімаційної діяльності у проблемних

мікрорайонах, мікросоціумах та громадах. Такі проекти сьогодні активно реалізуються у багатьох зарубіжних країнах. Так, яскравим прикладом запровадження анімаційних технологій у соціально-педагогічну практику виявляється реалізація соціального проекту в м. Нижній Новгород (Росія) у 2003 році. Суть проекту полягає у створенні груп соціальних аніматорів для роботи з девіантною молоддю, дітьми "групи ризику", з соціально дезадаптованою категорією дітей та підлітків. Студенти-майбутні фахівці соціальної сфери здійснювали анімаційну діяльність під час проходження ними професійної практики у вищій школі. Самі ж автори проекту пов'язують зміст роботи аніматора передусім з роботою з "душею" дитини (від лат. "anima" – "душа"). В рамках проекту "Соціальний аніматор. Співпраця для розвитку", який був започаткований у 2003 році у м. Тюмень, було також реалізовано систему заходів, спрямованих на підвищення соціальної і громадської активності населення з метою профілактики соціальної дезадаптації у молодіжному середовищі.

Отже, у процесі анімаційної взаємодії соціального педагога з дезадаптованою дитиною, аніматор, залучаючи її до реалізації анімаційного проекту, сприяє творчому наповненню її життєдіяльності, оптимізує її творчу самореалізацію. В результаті такої взаємодії створюються оптимальні умови для формування соціально активної особистості, здатної до самоперетворення і до перетворення навколишньої дійсності. У суто психологічному вимірі у дитини під час такої взаємодії покращується емоційний стан, підвищується соціальна резистентність особистості, що, цілком логічно, приводить до оптимізації процесу позитивної соціальної адаптації.

Таким чином, анімаційна діяльність становить значний педагогічний ресурс з необмеженими виховними можливостями. Подальше вивчення окресленої проблеми ми пов'язуємо з дослідженням інтерактивних форм і методів збагачення анімаційного впливу у соціально-педагогічній роботі з категоріями "групи соціального ризику".

Список використаних джерел

1. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. – Москва: ИКЦ "МарТ"; Ростов н/Д: Издательский центр "МарТ", 2005. – 448 с.
2. Петрова М.С. Анимационная деятельность как средство социального воспитания студентов вуза: дисс... канд.пед. наук: 13.00. 02 / Петрова Мария Сергеевна. – Кострома, 2007. – 223 с.
3. Сайкина Л.В. Технологии социально-культурной анимации в процессе коррекции девиантного поведения подростков: дисс... кандидата

- пед.наук: 13.00.05 / Сайкина Людмила Васильевна. – Тамбов, 2007. – 243 с.
4. Соціальна педагогіка: Мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І.Д. Зверєвої] – Київ: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
5. Ярошенко Н.Н. Социально-культурная анимация: [учебное пособие для студентов вузов] / Николай Николаевич Ярошенко. – [изд. 2-е, испр. и доп.]. – Москва: Московский государственный университет культуры и искусств, 2004. – 108 с.
6. Gillet J.-C. L'animation en questions. – Editions: érès, 2006, – P. 23-24.

The article covers the essence of animation activity as a social and pedagogical phenomenon, focuses on the analysis of animation as a education's resource in the work with children which have problems of social adaptation.

Keywords: animator, social pedagogue's animation activity, innovative pedagogue's technology, social activity.

Отримано 06. 02.2011 р.

УДК 37.015.3:159.922.76

*М.П. Матвєєва,
Л.П. Мельник*

ФІКСАЦІЯ НА РАННІХ СТАДІЯХ ПСИХОСЕКСУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРИЧИНА ДЕЗАДАПТАЦІЇ

В статті розглядається глибинні причини дезадаптації особистості. Дається визначення поняття дезадаптації та її форм. Аналізуються наслідки фіксації на ранніх етапах розвитку особистості.

Ключові слова: дезадаптація, стадії психосексуального розвитку, оральна стадія, анальна стадія, едіпальна стадія, латентна стадія, генітальна стадія.

В статье рассматриваются глубинные причины дезадаптации личности. Определяется понятие дезадаптации и её форм. Анализируются последствия фиксации на ранних этапах развития личности.